

bijlage

Bijlage kamerbrief stand van zaken initiatieven Europese defensiesamenwerking

1. Europese capaciteitsontwikkeling en materieelsamenwerking

Doel

Een sterker Europa betekent een Europa dat zelf in staat is om capaciteiten te ontwikkelen en inzetbaar te houden. Nederland streeft hierbij naar meer Europese samenwerking en naar het verminderen van afhankelijkheden van landen buiten het NAVO-bondgenootschap. Het *NATO Defence Planning Process* (NDPP) is het startpunt voor capaciteitsontwikkeling. Met dit proces stellen NAVO bondgenoten gezamenlijk het ambitieniveau vast en wordt afgesproken over welke capaciteiten bondgenoten moeten beschikken om te kunnen voldoen aan de doelstellingen die gesteld zijn voor afschrikking en verdediging van het bondgenootschap. Alleen door samen te werken kan op een efficiënte en kosteneffectieve manier invulling worden gegeven aan de nationale NAVO-doelstellingen. Schaarse middelen en expertise kunnen worden gebundeld om capaciteiten te ontwikkelen die Europese landen afzonderlijk niet of slechts beperkt kunnen realiseren. Europese NAVO-bondgenoten zorgen ervoor dat instrumenten voor Europese samenwerking worden ingezet om NDPP-doelstellingen en andere nationale capaciteitstekorten in te vullen.

De EU heeft met het Witboek Defensiegereedheid 2030 en het financiële programma *ReArm Europe* instrumenten gecreëerd die lidstaten helpen te voldoen aan hun capaciteitsdoelstellingen, waarbij wordt aangestuurd op meer onderlinge samenwerking. Het is voor Nederland van groot belang dat EU-instrumenten voor capaciteitsontwikkeling helpen invulling geven aan de meest urgente militaire capaciteitsdoelstellingen van lidstaten. De EU Militaire Staf (EUMS) en het Europees Defensieagentschap (EDA) hebben een grote rol in het identificeren van samenwerkingskansen voor EU-lidstaten. Zij ondersteunen lidstaten bij het identificeren van gezamenlijke capaciteitsbehoeften en het opzetten van onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten. Daarnaast faciliteert EDA harmonisatie van militaire eisen op basis van NAVO-standaarden. De Europese Commissie speelt een belangrijke rol in de implementatie van de verschillende EU-instrumenten

Gezamenlijke aanschaf van militair materieel en langdurige materieelsamenwerking tussen landen dragen ook bij aan de Europese militaire gereedheid en interoperabiliteit, de opschaling van de defensie-industrie en daarmee aan een sterkere Europese veiligheid. Het aanschaffen van materieel met dezelfde specificaties, bijvoorbeeld na

bijlage

gezamenlijke capaciteitsontwikkeling, vergroot de interoperabiliteit tussen krijgsmachten waardoor deze makkelijker samen kunnen optreden en economische schaalvoordelen kunnen benutten. Als meerdere landen hetzelfde materieel gebruiken leidt dit tot meer vraagzekerheid op de lange-termijn voor de defensie-industrie, wat investeren gemakkelijker maakt en fragmentatie tegengaat.

Defensie wil Europese materieelsamenwerking intensiveren, bovenop al lopende samenwerkingsverbanden. Hier zal invulling aan worden gegeven door onder meer gezamenlijke aanschaf in gebruikerspools van strategische capaciteiten die voor individuele landen te kostbaar zijn, het intensiever benutten van internationale organisaties voor materieelsamenwerking en het vaker samen verwerven van materieel met (Europese) NAVO-bondgenoten. Het kabinet hanteert streefpercentages voor gezamenlijke verwerving met Europese partners (40%) en inkoop bij in Nederland en Europa gevestigde leveranciers (50%). Hierover wordt halfjaarlijks in de Stand van Defensie gerapporteerd.

Concrete stappen

- Om te werken aan het invullen van de capaciteitsdoelstellingen uit het *NATO Defence Planning Process* en daarbij de Europese samenwerking te bevorderen, zet Nederland in EU-verband in op concrete acties voor capaciteitsontwikkeling. Zo ondersteunt het EDA deze samenwerking door kaders te bieden waarbinnen lidstaten gezamenlijke capaciteitsprojecten kunnen ontwikkelen, waaronder de *Permanent Structured Cooperation* (PESCO). Vervolgens kunnen lidstaten (direct of via industrie) gebruikmaken van een breed scala aan EU-financieringsinstrumenten. Van kleine/kort cyclische innovatie (EUDIS¹, AGILE², HEDI³) naar lang cyclische innovatie (EDF⁴, EDA Research & Technology projecten), naar gezamenlijke aanschaf (EDIP⁵, EDIRPA⁶, SAFE⁷) en industrieopschaling (EDIP, ASAP⁸). Naar verwachting neemt de beschikbare EU-financiering voor defensie in het volgende Meerjarig Financieel Kader (MFK) van de EU aanzienlijk toe. In het

¹ EU Defence Innovation Scheme

² Programme for Agile and Rapid Defence Innovation

³ Hub for European Defence Innovation

⁴ Europees Defensiefonds

⁵ Europees Defensie Industrie Programma

⁶ European Defence Industry Reinforcement through common Procurement Act

⁷ Security Action for Europe

⁸ Act in Support of Ammunition Production

bijlage

Commissievoorstel voor het MFK voor de periode 2028–2034 is 131 miljard euro voorzien voor investeringen in defensie, veiligheid en ruimtevaart.

- Door de regeringsleiders zijn in 2025 9 prioritaire capaciteitsgebieden (PCA) aangewezen waarop de lidstaten met de Europese instellingen tot capaciteitsopbouw moeten komen, om daarmee een belangrijke stap te zetten richting een sterker Europa. Nederland heeft de gedeelde leiding genomen op twee van de negen prioritaire capaciteitsgebieden, namelijk drones en counter-dronesystemen en militaire mobiliteit. De PCA Drones en counter-drone systemen zet in op gemeenschappelijke aanschaf van drones en counter-drone systemen. Daarnaast zet deze PCA in op continue innovatie in dit domein door de oprichting van het *European Network of Drone Technology Hubs*.
- Vanuit de PCA Drones en counter-dronesystemen ligt er een projectvoorstel om aangemerkt te worden als Europees Defensieproject van Gemeenschappelijk Belang (EDPCI). Daardoor maakt Nederland, samen met de andere deelnemende landen, kans op cofinanciering vanuit de EU (325 miljoen in het EDIP). De PCA zoekt hierbij samenwerking met bestaande initiatieven, zoals het *Northern Naval Capability Cooperation*-initiatief.⁹ De aanpak om vanuit capaciteitsdoelstellingen (PCA's) aanvragen voor financiering voor gezamenlijke aanschaf en ondersteuning van defensie-industrie in te dienen, ziet het kabinet als manier om financieel bij te dragen aan het aanpakken van de meest urgente capaciteitsnoden van lidstaten. Naar verwachting zal in het eind september te verschijnen rapport over defensiegereedheid een overzicht worden gegeven van de voortgang op alle prioritaire capaciteitsgebieden.

Onderzoek en ontwikkeling

- Nederland steunt momenteel ook 36 projecten van het Europees Defensiefonds waar Nederlandse entiteiten aan deelnemen. Voorbeelden van strategische capaciteiten die worden ontwikkeld zijn een interceptor tegen hypersonische dreigingen¹⁰, de volgende *Main Battle Tank*¹¹, *early-warning*-capaciteit in de ruimte¹², en een semiautonoom vaartuig voor maritieme beveiliging en defensie.¹³ Uw Kamer is vorig jaar in meer detail geïnformeerd over de tussentijdse evaluatie

⁹ Alliantie bestaande uit Denemarken, Duitsland, Finland, Noorwegen, Nederland en Zweden.

¹⁰ Hypersonic Defence Interceptor Study (HYDIS)

¹¹ Main Armoured Tank of Europe (MARTE)

¹² Multinational Development Initiative for a Space-based Missile Early-Warning Architecture (ODIN'S EYE)

¹³ European Goal based Multi Mission Autonomous Naval Reference Platform Development (EURO-GUARD)

bijlage

van het EDF en de Nederlandse inzet in dit programma.¹⁴ Daarnaast neemt Nederland deel aan 22 PESCO-projecten. Zo heeft Nederland samen met Duitsland een antitorpedo-torpedocapaciteit ontwikkeld. Ook binnen het cyberdomein van PESCO is Nederland actief, en zet het zich samen met andere Europese landen in op het vergroten van de weerbaarheid van partners middels PESCO Cyber Rapid Response Teams (CRRT's). De inzet van deze teams wordt afgestemd zodat ze de NAVO Rapid Reaction teams niet dupliceren, maar juist aanvullen. Op het gebied van kunstmatige intelligentie werkt Nederland aan de ontwikkeling van een soeverein Europees AI-Decision Support System (AI-DSS) en voert hierover gesprekken met Frankrijk en Duitsland om tot concrete afspraken over gezamenlijke ontwikkeling te komen.

- Naast projecten zijn ook de EDA-werkgroepen waarin experts uit de hele EU elkaar treffen van meerwaarde. Nederland neemt deel aan 6 *Capability Planners Groups*, 22 *Capability Expert Groups* en 21 capaciteitsontwikkelingsprojecten. Een voorbeeld is het MARSUR¹⁵-project, waarbij een maritiem informatiesysteem is ontwikkeld dat operationele gegevens uitwisselt tussen de nationale maritieme hoofdkwartieren. In ander EDA-project wordt gewerkt aan het inzetten van 3D-printen in het militair logistiek domein, door onder andere de oprichting van een testcentrum.¹⁶ Daarnaast kent EDA 15 *Capability Technology* (CapTech) groepen, waarin (toegepaste) wetenschappers en industrie met de lidstaten aan technologieontwikkelingsprojecten werken. Tenslotte komen experts uit de industrie, kennisinstituten en defensie binnen EDA's *Hub for EU Defence Innovation* (HEDI) samen voor defensie specifieke en *dual use* innovatieprojecten.

Militaire mobiliteit

- Op militaire mobiliteit in Europa werken de NAVO en de EU nauw samen, waarbij wordt gekeken naar de infrastructuur van land-, spoor-, lucht- en waterwegen. Nederland draagt hieraan bij door middel van het Nederlandse voorzitterschap van het EU PESCO-project militaire mobiliteit en de coördinerende rol van Nederland binnen de PCA Militaire mobiliteit. Ook is Nederland sinds november 2025, als initiatiefnemer met Duitsland, Polen en België betrokken bij de *Central Northern European Military Mobility Area* (CNE MMA). Dit is een samenwerkingsverband met als doel troepenverplaatsingen over landsgrenzen te versnellen en te vereenvoudigen. De CNE MMA is onderdeel van de bredere

¹⁴ Kamerstuk 21 501-28, nr. 287

¹⁵ Maritime Surveillance

¹⁶ Additive Manufacturing for Logistic Support

bijlage

mobilitestructuur, die NATO *Joint Support and Enabling Command* (JSEC) in Ulm aan het inrichten is voor het Europese continent. Het Duits-Nederlands kantoor, speciaal in het leven geroepen voor militaire mobiliteit, heeft een spilfunctie in multinationaal verband. Vanuit de EU wordt via het Militaire Mobiliteitspakket¹⁷ gewerkt aan stroomlijning en harmonisatie van wet- en regelgeving voor militaire mobiliteit in Europa.

Materieelsamenwerking

- Nederland werkt veel samen met Europese partners op het gebied van aanschaf van materieel. Gezamenlijke aanschaf vindt grotendeels plaats via het *NATO Support and Procurement Agency* (NSPA), de inkooporganisatie voor NAVO-bondgenoten. Nederland was met een ordergrootte van 612 miljoen euro in 2024 de tweede grootste gebruiker van NSPA. In 2025 is nog eens 510 miljoen euro aan contracten door Nederland bij NSPA geplaatst. Nederland is ook lid van 'support partnerships' waarin NAVO-bondgenoten langdurige samenwerking aangaan voor verwerving en gebruik van strategische capaciteiten. Bijvoorbeeld via gezamenlijke aanschaf in gebruikerspools van strategische capaciteiten die voor individuele landen te kostbaar zijn, zoals bij het *Multi-Role Tanker Transport* (MRTT) initiatief is gedaan. Tijdens de NAVO-top in Ankara afgelopen juli kondigde Nederland samen met negen Europese bondgenoten en Canada aan gezamenlijk Saab GlobalEye toestellen aan te schaffen voor de vernieuwing van het *Airborne Warning and Control System* (AWACS).
- Naast multilaterale ontwikkelingen kunnen bilaterale samenwerkingsverbanden een flexibele oplossing zijn voor gezamenlijke capaciteitsontwikkeling. Zo hebben Nederland en het Verenigd Koninkrijk de intentie uitgesproken gezamenlijk nieuwe amfibische transport schepen te ontwikkelen en produceren. Een binationale vloot biedt kansen voor verdere samenwerking en integratie van de *UK/NL Amphibious Force*. Hiernaast werkt Nederland nauw samen met België via de Belgisch-Nederlandse Marine Samenwerking. Een voorbeeld is het project vervanging Mine Counter Measures schepen, waarbinnen België de leiding neemt over de verwerving van mijnbestrijdingsvaartuigen. De helft van deze vaartuigen is bestemd voor de Nederlandse marine. Frankrijk heeft besloten schepen aan te schaffen op basis van hetzelfde ontwerp. Ook werkt Nederland nauw samen met Duitsland voor de gezamenlijke verwerving van Leopard 2A8 gevechtstanks.
- Om gezamenlijke aanschaf en vraagaggregatie te faciliteren voert de NAVO jaarlijks het *Reoccurring Process for Aggregating Demand* (REPEAD) cyclus uit. Op

¹⁷ BNC-fiche Pakket Militaire Mobiliteit, Kamerstuk 11 112, nr. 4266

bijlage

basis van deze vertrouwelijke analyse, waarbij de NAVO niet-gecontracteerde behoeften uitvraagt, ontvangen bondgenoten aanbevelingen voor multinationale materieelsamenwerking. Bondgenoten krijgen van de NAVO ondersteuning in het verder ontwikkelen van innovatieve capaciteiten door een accelerator-netwerk en investeringsfonds voor *dual-use start-ups*¹⁸ en het coördineren van nationale testcentra.

- Met het *Security Action for Europe* (SAFE) programma heeft de Europese Commissie de mogelijkheid gegeven aan lidstaten om leningen aan te gaan tot een maximum van in totaal 150 miljard euro voor gezamenlijke aanschaf van militair materieel. Nederland heeft hier geen gebruik van gemaakt omdat het zelf goedkoper leent en afname van een lening niet nodig was om deel te nemen aan gezamenlijke aanbestedingen. Wel is Nederland betrokken bij enkele door SAFE-gelden gefinancierde projecten. SAFE draagt zo dus direct bij aan de versterking van de Europese samenwerking én versterking van de Nederlandse Defensie Technologische en Industriële Basis. Zoals toegezegd aan het lid Van Landschot (CDA) is het kabinet, indien er een volgend SAFE wordt opgezet, voornemens zich wederom in te zetten voor deelname aan gezamenlijke projecten, zoals ook bij het vorige SAFE is gebeurd. Deze samenwerking wordt gezocht door de plannen van andere lidstaten naast die van Nederland te leggen en door waar mogelijk aansluiting van andere lidstaten bij Nederlandse contracten te accommoderen. Hiernaast zal Nederland belangrijke partnerlanden wederom actief benaderen voordat de financieringsaanvragen voor een volgend SAFE-programma worden ingediend, om samenwerkingsmogelijkheden te verkennen. Een geleerde les uit het vorige SAFE, is dat het niet afnemen van een lening geïnterpreteerd kan worden als beperkte interesse in samenwerking op SAFE-projecten. Dit vraagt een proactieve houding van Nederland in het zoeken van samenwerking. Als er een volgend SAFE komt, zal Nederland zich ervoor inzetten dat de financiering enkel naar gezamenlijke aanschaf van materieel kan gaan, in tegenstelling tot aanschaf door individuele lidstaten. Dit vergroot de kans op meer samenwerking in Europa.
- Daarnaast stelt de EU via EDIP 240 miljoen euro beschikbaar om gezamenlijke aanschaf te stimuleren. Defensie ziet kansen om samen met Europese bondgenoten projecten in te dienen, bijvoorbeeld via de eerder genoemde PCA Drones en counter-drone systemen.
- Nederland neemt actief deel aan projecten voor gezamenlijke aanschaf met Europese bondgenoten. Hier gaat het om reeds bij de Kamer bekende projecten, zoals de verwerving van CV90 infanteriegevechtsvoertuigen met onder andere

¹⁸ De *Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic* (DIANA) en het *NATO Innovation Fund* (NIF)

bijlage

Zweden, Noorwegen en Finland; de verwerving van Boxer RCT30-voertuigen met Duitsland; en de aansluiting bij het Nederlandse contract voor de Multi-Missie Radar (MMR) van Thales door Noorwegen, Denemarken en Litouwen. Nederland werkt ook samen met landen die geen Europees land zijn of geen NAVO-bondgenoot, als deze vorm van samenwerking toch bijdraagt aan het versterken van de Europese veiligheid. Recent heeft Nederland als *lead nation* mede namens Oostenrijk en Zweden een overeenkomst afgesloten met de Braziliaanse vliegtuigbouwer Embraer, voor de gezamenlijke aanschaf van C390 militaire transportvliegtuigen. De samenwerking biedt deze landen schaalvoordelen op het gebied van opleiding, onderhoud en instandhouding. Zo gaan de operationele kosten per toestel omlaag. Ook krijgen alle C-390's dezelfde configuratie. Dat maakt samen opereren, opleiden en het uitwisselen van personeel eenvoudiger.

- Tot slot streeft Nederland ernaar nog dit jaar toe te treden tot OCCAR (*Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement*), behoudens parlementaire behandeling. OCCAR is een internationale organisatie gespecialiseerd in complexe aanschafprojecten van defensiematerieel. De huidige lidstaten van OCCAR zijn België, Duitsland, Frankrijk, Italië, Spanje en het Verenigd Koninkrijk. De verwerving van materieel via OCCAR biedt schaalvoordelen, ontlast de deelnemende landen bij het projectmanagement en vergroot de interoperabiliteit. Ook vergroot het lidmaatschap de kansen voor Nederlandse bedrijven op deelname aan internationale projecten, via het *Global Balance*-systeem, ook als Defensie daar zelf niet aan meedoet.¹⁹

2. Europese defensie-industrie

Doel

Geen enkel Europees land beschikt zelfstandig over alle kennis, technologie en productiecapaciteit om alle capaciteiten te produceren die nodig zijn om de capaciteitsdoelstellingen te behalen. Europese samenwerking is daarom noodzakelijk; aan vraagzijde en aan aanbodzijde. Zoals onder capaciteitsontwikkeling en materieelsamenwerking is toegelicht, biedt samenwerking tussen overheden bij capaciteitsontwikkeling en aanschaf (de vraagzijde) voordelen zoals een grotere interoperabiliteit en een omvangrijkere en voorspelbaardere vraag. Dat geeft bedrijven meer zekerheid om te investeren in productiecapaciteit, personeel, kennis en innovatie.

Ook binnen de defensie-industrie (de aanbodzijde) is samenwerking van belang. Veel kennis, technologie en productiecapaciteit is schaars en sterk gespecialiseerd, terwijl

¹⁹ Kamerstuk 36 952, nrs. 3 en 6

bijlage

ationale markten vaak onvoldoende groot zijn om deze capaciteiten zelfstandig in stand te houden. Een goed ontwikkelde Europese defensie-industrie bestaat uit sterk verweven internationale toeleveringsketens. Door nationale sterktes te verbinden, schaalvoordelen te benutten en bedrijven zich te laten specialiseren, kunnen schaarse kennis en productiecapaciteit doelmatiger worden ingezet en behouden. Dit draagt tevens bij aan de productie- en leveringszekerheid van de Europese defensie-industrie.

Een sterkere Europese defensie-industrie vraagt om scherpere keuzes over welke industriële en technologische capaciteiten Europa nodig heeft, waar deze het beste kunnen worden ontwikkeld en geproduceerd en hoe landen elkaar toegang tot deze capaciteiten garanderen. Het kabinet vindt het belangrijk om in Nederland een Defensie Technologische en Industriële Basis te hebben die onderdeel uitmaakt van een sterke Europese defensie industrie. Voor de Nederlandse Defensie Technologische en Industriële Basis is het daarom belangrijk een sterke positie te verwerven in Europese waardeketens. Ook in Nederland is de vraag vanuit Defensie alleen voor veel bedrijven onvoldoende om specialistische kennis en productiecapaciteit in stand te houden. Toegang tot internationale markten en Europese waardeketens biedt de schaal die nodig is voor langjarige investeringen. Omgekeerd vergroten sterke Nederlandse posities in deze ketens de mogelijkheden voor Defensie om toegang te houden tot relevante kennis, technologie en productiecapaciteit. Daarmee wordt de leveringszekerheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht versterkt. Via economische diplomatie wordt de NLDTIB gepositioneerd voor exportkansen in veelbelovende markten, bijvoorbeeld door economische missies onder leiding van bewindspersonen of bezoeken aan strategische defensiebeurzen.

Concrete stappen

- Defensie stuurt gericht dan voorheen op de keuze van internationale partners en op de technologische en industriële gebieden waarop Nederland samenwerking zoekt. Deze keuzes worden bepaald door enerzijds de operationele behoeften van de krijgsmacht en anderzijds relevante maatschappelijke, technologische en industriële ontwikkelingen. Voor Nederland komen deze belangen in het bijzonder samen in vijf technologiegebieden: quantum, slimme materialen, ruimtetechnologie, intelligente systemen en sensoren. Daarnaast heeft Nederland van oudsher een sterke positie in de maritieme maakindustrie. Ook deze positie wil Defensie behouden en verder versterken.
- De EU is met haar financiële en regulerende mogelijkheden van essentieel belang voor het versterken van de Europese defensie-industrie. Nederland steunt daarom Europese initiatieven die samenwerking aan zowel de vraag als de aanbodzijde

bijlage

stimuleren, zoals EDIP en onder het nieuwe MFK het Europees Concurrentievermogenfonds (ECF). Daarbij acht Nederland het van belang dat voldoende ruimte blijft bestaan voor samenwerking met landen buiten de EU, in het bijzonder NAVO-bondgenoten. Ook zet Nederland erop in dat EU-middelen grensoverschrijdende samenwerking binnen toeleveringsketens stimuleren. Zo kunnen niet alleen grote hoofdaannemers, maar ook gespecialiseerde bedrijven profiteren en bijdragen aan de versterking van de Europese defensie-industrie.

- De NAVO zet in op een nauwere samenwerking tussen bondgenoten en de industrie. Initiatieven zoals het *Defence Production Action Plan* en het *NATO Industrial Capacity Expansion Programme* dragen hieraan bij. Daarbij wordt onder meer ingezet op het vergroten van productiecapaciteit, het versterken van toeleveringsketens en het stimuleren van gezamenlijke aanschaf en interoperabiliteit. Nederland ondersteunt deze inspanningen en zet zich in voor betere aansluiting tussen NAVO- en EU-initiatieven, zodat investeringen in de defensie-industrie elkaar versterken, marktfragmentatie wordt beperkt en de Europese defensie-industrie haar productiecapaciteit en concurrentiekracht verder kan vergroten.
- Tijdens de NAVO-top in Ankara zijn meerdere samenwerkingsinitiatieven aangekondigd die laten zien dat er door Europese landen fors wordt geïnvesteerd in de Europese defensie-industrie. Nederland sloot zich onder meer aan bij een coalitie gericht op de leveringszekerheid van kritieke grondstoffen en materialen en presenteerde verschillende initiatieven voor coproductie, zoals eerder met uw Kamer gedeeld.²⁰ In Ankara is voortgebouwd op de afspraken die een jaar eerder tijdens de NAVO-top in Den Haag zijn gemaakt over hogere defensie-investeringen, defensie-industrie, capaciteitsopbouw en Europese verantwoordelijkheid. Rond beide toppen vond een *NATO Summit Defence Industry* plaats, waar overheden en bedrijven uit het bondgenootschap bijeenkwamen en afspraken maakten om industriële samenwerking en productiecapaciteit te versterken.
- De EU heeft afgelopen jaren verschillende instrumenten ingezet die rechtstreeks bijdragen aan het versterken van de Europese defensie-industrie. De Europese Defensie-Industriestrategie uit 2024 en het eerder genoemde Witboek voor Europese Defensiegereedheid 2030 uit maart 2025 stimuleren een sterkere Europese industriële basis door gezamenlijke aanschaf te bevorderen, regelgeving te vereenvoudigen en samen te werken met internationale partners, zoals Oekraïne. Verschillende eerder genoemde instrumenten als EDF, EDIP en ECF maken verdere investeringen in Europese defensie-industrie mogelijk.

²⁰ Kamerstuk 28 676, nr. 567

bijlage

- Het kabinet verkent ook mogelijkheden om gezamenlijke aanschaf en industriële opschaling ook financieel beter te ondersteunen. Zo wordt samen met NAVO-bondgenoten de oprichting verkend van een intergouvernementeel defensiemechanisme (Multilateraal Defensiemechanisme, MDM). Het mechanisme moet gezamenlijke aanbestedingen en vraagbundeling ondersteunen.
- De Europese Investeringsbank (EIB) speelt een steeds actievere rol in de financiering van defensie- en veiligheidsprojecten binnen de EU. Sinds de verruiming van haar mandaat in 2025 kan de EIB ook investeren in militaire projecten, met uitzondering van wapens en ammunitie. In 2025 werd er EUR 4 mld. in defensie- en veiligheidsprojecten geïnvesteerd door de EIB.

Oekraïne

- De steun van de EU aan Oekraïne draagt steeds nadrukkelijker bij aan de versterking van de Europese defensie-industrie. Sinds 2022 met de Europese Vredesfaciliteit en vanaf 2025 met de EU-lening voor Oekraïne van 90 miljard euro, waarvan 60 miljard euro specifiek gericht op de aanschaf van militair materieel, zoals drones. De voorwaarden stimuleren daarbij aanschaf bij de Oekraïense en Europese defensie-industrie en daarmee de verdere verwevenheid van beide industriële bases. Oekraïne is daarbij niet alleen ontvanger van militaire steun, maar in toenemende mate ook een industriële en technologische partner. Oekraïne heeft samen met Nederland en andere partners sinds de start van de Russische agressieoorlog fors geïnvesteerd in productie en innovatie door de Oekraïense defensie-industrie. Deze industrie kan een belangrijke bijdrage leveren aan de Europese veiligheid en aan het versterken van de Europese defensie-industrie. Met name op het gebied van onbemande systemen beschikt de Oekraïense industrie over relevante kennis en productie-ervaring. Nederland werkt daarom aan verdere integratie van de Nederlandse, Europese en Oekraïense defensie-industrie. Een voorbeeld hiervan is de Drone Deal met Oekraïne, gericht op gezamenlijke productie, het delen van kennis en innovatie en het opschalen van productiecapaciteit. Ook via coproductie in Nederland en de bilaterale overeenkomst met Oekraïne wordt hieraan invulling gegeven.
- Zo neemt Nederland bijvoorbeeld deel aan de *Anti-Ballistic Missiles Coalition* (ABMC), een samenwerkingsverband gericht op de ontwikkeling van raketverdediging. Andere deelnemers zijn Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Oekraïne en de industriële sector. Bij de initiatieven onder ABMC zijn verschillende Europese defensie-industriepartijen (onder andere MBDA, Airbus, Thales, en het Nederlandse Destinus) betrokken, wat onderlinge samenwerking versterkt. De Europese defensie-industrie boekt zo vooruitgang op Europese alternatieven voor de defensietechnologie van de volgende generatie. Daarnaast

bijlage

is de Nederlandse start-up FSO geselecteerd voor de *Tech Alliance on Space Defence*, waarbij zij expertise inzet op het gebied van laser satelliet communicatie.

Industriële participatie

- Internationale materieelsamenwerking kan daarnaast rechtstreeks leiden tot industriële samenwerking, doorgaans via industriële participatie. Nederland maakt waar mogelijk bij aankopen bij leveranciers waarvan ten minste 5 miljoen euro uit het buitenland komt, afspraken over de betrokkenheid van de Nederlandse defensie-industrie, bijvoorbeeld door opdrachten aan Nederlandse bedrijven of kennisinstellingen of samenwerking in toeleveringsketens. Dat kan gaan om zowel directe betrokkenheid bij het aangeschafte systeem, als indirecte betrokkenheid in andere systemen van de leverancier. Voorbeelden zijn de rol van de Nederlandse industrie in de productie van (onderdelen van) de CV90 infanteriegevechtsvoertuigen, het onderzeebotenprogramma en de ontwikkeling en productie van onderdelen van vliegende systemen, zoals de NH90 en de F35. Voorbeelden van indirecte samenwerking zijn samenwerkingen tussen buitenlandse leveranciers en Robin Radar, en kennisoverdracht en samenwerking met buitenlandse leveranciers op het gebied van satellietbouw (PAMI). Hier profiteert de Nederlandse industrie van mee door haar kennispositie te versterken. Nederland zet ook in op een rol voor de Nederlandse industrie bij de aanschaf van de GlobalEye.

3. Operationele Europese defensiesamenwerking

Doel

Operationele samenwerking is waar Europese defensiesamenwerking zich in de praktijk bewijst. Interoperabiliteit – het vermogen van eenheden, materieel en informatiesystemen van verschillende landen om met elkaar samen te werken – is daarbij een cruciale randvoorwaarde. Zonder gedeelde procedures, gezamenlijke oefening en geïntegreerde commandostructuren vertaalt investering in capaciteiten zich niet automatisch in extra afschrikkend en verdedigend vermogen. Operationele samenwerking stelt Europese bondgenoten in staat om in de praktijk grotere en snellere effecten te bereiken dan de som van hun individuele bijdragen, of dat nu gaat om de collectieve verdediging van het NAVO-verdragsgebied, de ondersteuning van Oekraïne, of het gezamenlijk optreden in missies en operaties. Voor Nederland is het intensiveren van deze samenwerking daarom een kernonderdeel van de inzet op een sterker Europa binnen de NAVO.

bijlage

Binnen de NAVO zet Nederland in op een geloofwaardige, gezamenlijke afschrikking en verdediging van het gehele bondgenootschappelijke grondgebied, met bijzondere aandacht voor de oostflank. In EU-verband zet Nederland in op een effectiever en flexibeler instrumentarium binnen het Gemeenschappelijk Buitenland- en Veiligheidsbeleid (GBVB), zodat de EU sneller en met meer impact kan bijdragen aan internationale vrede en veiligheid. Een sterker GVDB als onderdeel van het GBVB komt het handelingsvermogen van Europa ten goede. Het kabinet zet daarbij onder andere in op het vergroten van de effectiviteit van militaire en civiele GVDB-missies en –operaties. Bilateraal en in coalitieverband zoekt Nederland naar samenwerking die de interoperabiliteit met partners vergroot en op korte termijn operationeel resultaat oplevert. De vorm en modaliteit van operationele samenwerking worden bepaald door de doelstellingen die het kabinet met een missie of operatie wil behalen.

Concrete stappen

Bescherming Oostflank

- Nederland werkt via de NAVO intensief samen met Europese operationele partners. Zo levert Nederland een aanzienlijke bijdrage aan de luchtverdediging van Polen door de inzet van de *Multinational Multi Role Tanker Transport Unit* en Patriot-systemen, mede ter bescherming van de logistieke hub voor militaire steun aan Oekraïne die daar is gevestigd. Ook zet Nederland samen met Duitsland concrete stappen met het Duits-Nederlandse legerkorps 1GNC (*1 German-Netherlands Corps*).²¹ Dit Corps heeft dit jaar de rol van tactisch hoofdkwartier voor de NAVO op zich genomen en kreeg daarmee *command & control* over NAVO- en nationale landstrijdkrachten die in Estland en Letland zijn of worden gestationeerd. Nederland levert hiermee, samen met Duitsland en de andere bijdragende bondgenoten, een concrete bijdrage aan het versterken van de oostflank van het bondgenootschap en het afschrikken van Rusland.
- Sinds september 2025 draagt Nederland bij aan *NATO Security Assistance and Training for Ukraine* (NSATU) en daarmee ook aan Operatie *Eastern Sentry*, de NAVO-operatie die is opgezet nadat Russische drones het Poolse luchtruim hadden geschonden. *Eastern Sentry* bundelt de luchtbewaking en -verdediging langs de oostflank van het bondgenootschap tot een geïntegreerd geheel, met bijzondere aandacht voor het detecteren en onderscheppen van drones. Nederland droeg direct

²¹ Kamerstuk 28 676 nr. 497 en Kamerstuk 28 676 nr. 564

bijlage

bij aan het neerhalen van binnengedrongen drones en levert sindsdien op regelmatige basis F-35's en Patriot-capaciteit aan de operatie, samen met onder meer Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Spanje en Denemarken.

- Een ander voorbeeld van regionale multilaterale samenwerking is de *Joint Expeditionary Force* (JEF), een gremium waarin strategische vraagstukken worden geaddresserd die in het bijzonder de gezamenlijke veiligheid in het noordelijk deel van Europa aangaan. De JEF heeft zich de afgelopen periode ontwikkeld van een overleggremium tot een instrument dat ook daadwerkelijk operationeel wordt ingezet: zo patrouilleren JEF-landen gezamenlijk om kritieke onderzeese infrastructuur in de Noord- en Oostzee te beschermen tegen spionage en sabotage. Ook hebben de JEF-leiders in maart 2026 in Helsinki, naar aanleiding van de toegenomen dronedreiging boven Europa, afgesproken de gezamenlijke capaciteiten voor detectie en onderschepping van drones te versterken. De samenwerking met Oekraïne binnen de JEF wordt verdiept, onder meer via een *enhanced partnership* waarin Oekraïne aansluit bij oefeningen en de wederzijdse kennisuitwisseling over moderne oorlogsvoering wordt vergroot.

Stabiliteit aan de grenzen van Europa

- Naast de inzet in NAVO-verband draagt Nederland actief bij aan GVDB-missies en -operaties vanuit het belang van internationale vrede en stabiliteit en het beschermen van nationale belangen. Zo is Nederlands militair personeel onder andere geplaatst op de operationele hoofdkwartieren van EU-operaties EUNAVFOR ASPIDES en EUNAVFOR ATALANTA en bood Zr.Ms. De Ruyter in april en augustus 2026 ondersteuning aan beide operaties. Als concreet voorbeeld van EU-NAVO-samenwerking draagt Nederland tot oktober 2026 bovendien bij aan EUFOR Althea in Bosnië Herzegovina met een infanteriecompagnie en staffuncties op het hoofdkwartier van de operatie. EUFOR Althea maakt gebruik van het Berlijn Plus raamwerk van de EU en NAVO, dat de EU toegang geeft tot collectieve NAVO-middelen en planningscapaciteiten. Het kabinet kijkt momenteel naar de mogelijkheden voor een vervolgbijdrage voor deze missie.
- Ten aanzien van de inzet voor Oekraïne geldt in het bijzonder dat een grote Europese operationele rol vereist is, zowel in NAVO-, EU als coalitieverband. Nederland draagt bij aan trainingen die worden uitgevoerd door de EU militaire bijstandsmissie Oekraïne (EUMAM), en via NSATU werkt Nederland mee aan de coördinatie van internationale militaire steun aan en training van Oekraïne in NAVO-verband. Nederland toont zich eveneens bereid om bij te dragen aan de vier inspanningslijnen van de *Multinational Force Ukraine* (MNF-U) en ondersteunt de ontwikkeling hiervan met stafcapaciteit. Op 14 juli 2026 is bekendgemaakt dat de MNF-U dit najaar

bijlage

voor het eerst zal oefenen om het samenwerkingsverband verder te versterken en de plannen aan te scherpen. De *Coalition of the Willing for Ukraine* en de MNF-U zijn inmiddels belangrijke onderdelen geworden van het bredere onderhandelingsproces gericht op de beëindiging van de gewelddadigheden in Oekraïne.

- Nederland onderhoudt een nauwe samenwerking met Oekraïne binnen diverse steuninitiatieven, zoals de *Capability Coalitions*. Nederland bekleedt een co-lead rol binnen de *Airforce Capability Coalition* en werkt in nauwe afstemming samen met bondgenoten aan de operationalisering van een sterke luchtmacht capaciteit in Oekraïne. Tevens is Nederland nauw betrokken bij de brede coalitie die zich ervoor inzet om, zodra de omstandigheden dat toelaten, veilige doorvaart door de Straat van Hormuz weer mogelijk te maken. Deze coalitie staat onder leiding van het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. Een ander voorbeeld is de inzet van Nederland binnen EUROGENDFOR ten behoeve van versterkte gendarmerie-samenwerking in Europees verband, waarvan Nederland in 2026 voorzitter is.

Commandovoering

- Europese bondgenoten nemen daarnaast in algemene zin een grotere rol op zich binnen de NAVO-commandostructuur. Sinds februari 2026 komen alle drie de NAVO *Joint Force Commands* (JFC Brunssum, Napels en Norfolk) onder Europees commando: het Verenigd Koninkrijk neemt de leiding over JFC Norfolk, Italië over JFC Napels, en Duitsland en Polen delen roulerend het commando van JFC Brunssum. De Verenigde Staten blijven de *Supreme Allied Commander Europe* leveren en nemen de leiding over het *Allied Maritime Command* op zich. In EU-verband heeft Nederland zijn presentie in de EUMS en de Military Planning and Conduct Capability de afgelopen jaren verhoogd.

Hybride en andere dreigingen

- Tot slot versterkt Europese samenwerking de Nederlandse inzet op het tegengaan van hybride dreigingen, onder meer door de uitwisseling van inlichtingen en het versterken van weerbaarheid van de maatschappij in breder zin (*all-hazard*). Dit doet Defensie door bij te dragen aan EU *Hybrid Rapid Response Teams* en de versterking van de *Single Intelligence Analysis Capacity* (SIAC), de centrale toegangspoort voor het delen van strategische inlichtingen met Europese instellingen. Dit versterkt de inlichtingenpositie van onder andere de Europese Commissie, de Europese Dienst voor Extern Optreden en de Raad van de Europese Unie en biedt hen de mogelijkheid om het brede instrumentarium van de EU in te zetten. Omdat een samenleving die weerbaar is tegen verschillende

bijlage

dreigingen bijdraagt aan Europese afschrikking, zet het kabinet in op het versterken van civiel-militaire samenwerking in de EU en Nederland.

- Nederland zet zich voorts internationaal in om weerbaarheid te versterken en zo ook de nationale weerbaarheidsopgave verder te brengen. Vanuit de NAVO zijn hiertoe weerbaarheidsdoelstellingen afgesproken.²² In de Paraatheidsuniestrategie van de EU zijn verschillende beleidsmaatregelen aangekondigd.²³ Er wordt gewerkt aan Europese standaarden voor *dual-use* projecten, EU-brede weerbaarheidsoefeningen en duidelijke protocollen om rollen en verantwoordelijkheden tussen EU-instellingen en lidstaten te verhelderen. De verwachte EU *Minimum Preparedness Requirements* zijn, aanvullend op de NAVO-vereisten, een belangrijk instrument om samenlevingen weerbaarder te maken in tijden van crisis of een gewapend conflict.

Verdergaande bilaterale samenwerking

- Nederlandse krijgsmachtdelen werken samen met andere Europese krijgsmachten, ter bevordering van gevechtskracht en gereedheid. Dit doet Nederland onder andere met Duitsland, België, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Scandinavische en Baltische landen.
- Met Duitsland heeft deze samenwerking zich in de loop van decennia ontwikkeld tot een vergaande vorm van integratie, tot op het niveau van gezamenlijk aangestuurde eenheden en hoofdkwartieren. Inmiddels zijn alle drie de gevechtsbrigades van de Nederlandse landmacht geïntegreerd in Duitse divisies en bemannen en sturen beide landen gezamenlijk het NAVO-hoofdkwartier 1GNC in Münster aan. Deze integratie vergroot niet alleen het gezamenlijk (Europees) optreden in NAVO-verband, maar versterkt ook de gevechtskracht en het voortzettingsvermogen van beide krijgsmachten afzonderlijk.
- Ook met België werkt Nederland al decennialang nauw samen. Zo kennen Nederland en België een vergaande marine samenwerking, die onder andere vorm krijgt in de gezamenlijke aanschaf van mijnenbestrijdingsvaartuigen en in gedeelde opleidingen en logistiek. Ook doen Nederland, België en Luxemburg aan gezamenlijke luchtbewaking door middel van *Quick Reaction Alerts* (QRA's) en hebben Nederland en België recent afgesproken gezamenlijk

²² De NAVO-weerbaarheidsdoelstellingen zijn een intensivering van de 7 Baseline Requirements en zien toe op de continuïteit van de overheid, energievoorziening, grootschalige opvang van personen, levensbehoeften, opvang van gewonden, (tele-)communicatie en transport.

²³ De EU werkt bijvoorbeeld aan de herziening van het Uniemechanisme voor civiele bescherming. De revisie richt zich onder andere op het versterken van civiel-militaire samenwerking in het kader van civiele bescherming.

bijlage

luchtverdedigingssystemen aan te schaffen. Binnen de NAVO geldt deze samenwerking als voorbeeld voor andere bondgenoten. Met het Verenigd Koninkrijk heeft Nederland en marge van de NAVO-top in Ankara in 2026 een verklaring voor verdere maritieme samenwerking ondertekend. Met gezamenlijke prioriteiten ten aanzien van de NAVO, de internationale rechtsorde en de Europese veiligheid bevestigt dit partnerschap de samenwerking van beide landen op het gebied van afschrikking, defensie en crisisrespons.

- Het belang van het nemen van verantwoordelijkheid voor de Europese veiligheid geldt ook voor de Europese bijdrage aan nucleaire afschrikking. Uw Kamer is eerder dit jaar geïnformeerd over het kabinetsbesluit om in te gaan op het Franse aanbod voor een strategische dialoog over Europese nucleaire en conventionele afschrikking. De beoogde samenwerking met Frankrijk, in aanvulling op de nucleaire afschrikkingcapaciteiten van de NAVO, is van unieke aanvullende waarde voor de Europese veiligheid en komt zo ook de Nederlandse veiligheid ten goede.